

**O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI AXBOROT
TEXNOLOGIYALARI VA KOMMUNIKATSIYALARINI
RIVOJLANTIRISH VAZIRLIGI
TOSHKENT AXBOROT TEXNOLOGIYALARI
UNIVERSITETI NUKUS FILIALI**

«Kompyuter injiniringi» fakulteti

«Xizmat ko'rsatish» yo'nalishi

3^B XK guruhi

Ma'lumotlar bazasini boshqarish tizimlari
fanidan

KURS ISHI

Mavzu: Internet do'kon ma'lumotlar bazasini

PHP va MySQL da ishlash

Talaba:

Turebayev J.

Qabul qilgan:

NUKUS-2017

Mavzu: Internet do'kon ma'lumotlar bazasini PHP va MySQL da ishlash.

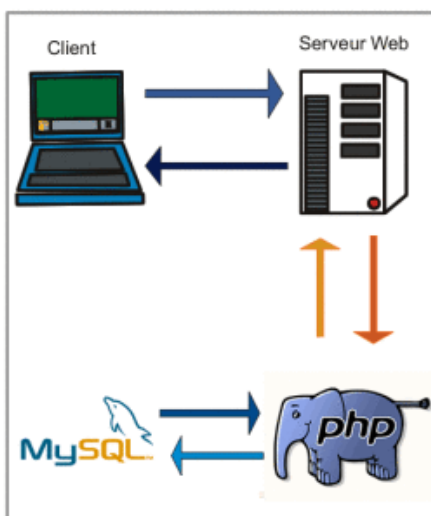
Rejasi:

- I. Kirish.
- II. Nazariy ma'lumotlar.
 - a) PHP haqida ma'lumot.
 - b) Ma'lumotlar bazasini boshqarish tizimlari (MBBT).
 - c) MySQL MBBT.
- III. Amaliy qism.
 - a) Denwer dasturini o'rnatish.
 - b) Internet do'kon ma'lumotlar bazasini phpMyAdminda tuzish.
 - c) Internet do'kon veb interfeysi.
- IV. Xulosa.
- V. Foydalanilgan adabiyotlar va manbalar.

I. Kirish

Hozirgi kunda ma'lumotlar bazasidan foydalanmasdan kata loyihalarni amalga oshirish juda qiyin bo'lib qoldi. Qaysi bir sohasi olib qaramaylik albatta ularda ma'lumotlar bazasiga talab mavjud. Masalan ta'lim sohasini olish mumkin, hattoki maktablarda ham kamida MS ACCESS dan foydalanishga ehtiyoj mavjud.

Bu kurs ishim maqsadi Internet do'kon ma'lumotlar bazasini PHP da tuzishdan iboratdir. PHP da MySQL ma'lumotlar bazasini boshqarish tizimidan foydalanib dinamik veb ilovalar yaratish mumkin. II qism da nazariy ma'lumotlar berilgan bo'lib, PHP, MBBT, MySQL MBBT haqida qisqacha ma'lumotlar berilgan. III qism esa amaliy misollar keltirilgan. Siz internetdagi saytlarni ko'rishlik uchun ishlatadiganingiz brauzerlar — web dasturlash tillarining bazilarini kompilyatori hisoblanadi. Web dasturlashda yana shunday tillar ham borki ularni brouzer kompyuterga tarjima qilib tushuntirib bera olmaydi, lekin bunday tillar web saytni asosini tashkil etadi. Ana shunday tillarni brouzer tushunadigan qilib berish uchun ham Web serverga o'xshagan dasturlar (kompilyator yoki interpretatorlar) to'plami kerak bo'ladi. Bunday dasturlar esa sayt joylashgan serverlarda turadi, qachonki unga so'rov yuborganingizda (istalgan biror ssilkani bosganingizda, birinchi marta saytni ochganingizda va hokazo...) shu sayt joylashgan serverdagi Web server dasturlari sizning brauzeringizga saytni brauzer tushunmaydigan tillarda yozilgan joylarini tarjima qilib jo'natadi.

Shunday qilib kliyent — yani siz tomondagi web saytni kodlarini kompyuteringizga tushuntirib beradigan tarjimon bu — Brauzer, server tomonidagi web saytni sizning brauzeringiz tushunmaydigan joylarini unga tarjima qilib jo‘natadigan tarjimon bu Web Server hisoblanadi.

Bu yerda kliyent yani siz tomonda sizning brauzer va u tushunadigan web dasturlash tillari (HTML, CSS, Java Script) turgan bo‘lsa, server tomonda Apache -> Web server, PHP -> PHP tili uchun interpretator va ma’lumotlar ombori bilan ishlash uchun vosita (bu MySQL, Oracle va boshqalar bo‘lishi mumkin) turibdi. Bundan tashqari server tomonida yana boshqa tillar ham bo‘lishi mumkin. Foydalanuvchi qachonki brauzerdan kerakli sayt nomini kiritganda bu so‘rov DNS serverdan saytga mos IP bo‘yicha kerakli serverga boradi, so‘rov brauzerda kiritilgani uchun ham ko‘pincha standart HTTP protokoli bo‘yicha yuboriladi va uni Web server kutib oladi, shuningdek, so‘rovga mos papkadan index faylni qidirib topadi. Undagi bog‘lanishlardan kelib chiqib kerakli fayllarni yuklaydi, bu fayllarni kengaytmasiga qaraydi, agar kengaytmasi .html bo‘lsa uni shundoq, aks holda masalan .php bo‘lsa PHP serverdagi interpretator orqali brauzer tushunadigan tilga tarjima qildiradi (shu vakt ichida ma’lumotlar bazasidan ham kerakli ma’lumotlar yuklab oladi) va natijani foydalanuvchi brauzeriga jo‘natadi. PHP dasturlash tili yordamida sayt yaratish uchun avvalo shaxsiy kompyuterga virtual server o‘rnatish lozim. Masalan Denwer, yoki XAMPP yoki WAMPP brauzer o‘zi tushunadigan tilda kelgan sayt kodlarini natijasini ko‘rsatib beradi. Agar foydalanuvchi web dasturlash bilan shug‘ullanmoqchi bo‘lsa, undan kamida HTML, CSS, JavaScript, PHP, MySQL larni bilish talab etiladi. Bunda HTML-> Sayt karkasini yasaydi, CSS- saytni pardozini (dizaynini) amalga oshiradi, JavaScript — saytni dinamikasi (haraktlarini) ta’minlaydi, PHP — saytni mantiqiy amallarini bajaradi, MySQL — PHP bilan hamkorlikda saytga ma’lumotlar bazasidan ma’lumotlarni o‘qib olish, yozish, o‘zgartirish uchun xizmat qiladi.

II. Nazariy ma'lumotlar

PHP haqida tushuncha.

PHP/FI

PHP boshqa produkt, PHP/FI rivojlantirilishi natijasida yaratildi. PHP/FI byl 1995 yilda Rasmus Lerdorf tomonidan o'zining online-rezyumesiga murojaatni kuzatish uchun Perl-scriptlar sodda to'plami sifatida yaratildi.

U bu scriptlar to'plamini 'Personal Contents Page Tools' deb atadi. Katta funktsionallik talab qilingani uchun, Rasmus ma'lumotlar bazasi bilan ishlash imkoniga ega bo'lgan C kengaytirilgan realizatsiyasini yaratdi va foydalanuvchilarga sodda dinamik Web-ilovalar yaratish imkonini berdi. Rasmus har bir foydalanuvchi kengaytirish va o'zgartirish imkoniyatiga ega bo'lishi uchun PHP/FI kodini keng ommaga e'lon qildi.

PHP/FI, Personal Contents Page / Forms Interpreter, xozirgi PHP asosiy funktsionalligiga ega edi. U Perl-kabi o'zgaruvchilar, forma o'zgaruvchilari avtomatik interpretatsiyasi va HTML ga qo'llangan sintaksisga ega edi. Sintaksis o'zi Perl ni eslatardi, faqat cheklangan, soddalashtirilgan va to'la bo'lmagan.

1997 yilda PHP/FI 2.0, C-realizatsiya ikkinchi versiyasi, butun dunyo bo'yicha bir necha ming muxlislarga ega bo'lib, taxminan 50,000 domenlarga o'rnatilgan edi. Bu hamma Internet domenlarning 1% tashkil qilar edi. Ko'p odamlar o'zlarining kod bloklarini bu loyiha uchun taklif qilganlari uchun, u bir kishining loyihasi bo'lmay qoldi.

PHP/FI 2.0 rasmiy ravishda faqat 1997 yil noyabrida chiqarildi. Ungacha u asosan beta-relizlar shaklida mavjud edi. SHundan so'ng ko'p o'tmasdan birinchi alpha PHP 3.0 paydo bo'ldi.

PHP 3

PHP 3.0 bugungi PHP ga o'xshagan birinchi versiya edi. Uni Andi Gutmans va Zeev Suraski 1997 yilda to'la qaytadan yozilgan til sifatida yaratdilar, chunki ular PHP/FI 2.0 tilini o'zlarining eCommerce-ilovalarini yaratish uchun etarli imkoniyatga ega emas deb topdilar. Kuchlarni birlashtirish uchun, Andi, Rasmus va Zeev PHP 3.0 ni PHP/FI 2.0 rasmiy vorisi sifatida yaratdilar va e'lon qildilar. Natijada PHP/FI 2.0 rivojlanishi to'xtadi.

PHP 3.0 eng kuchli tomonlaridan biri uni kengaytirish imkoni edi. Chekli foydalanuvchilarga har xil ma'lumotlar bazalari, protokol va API lar uchun mustaxkam infrastruktura, hamda kengaytirish imkoniyatini yaratgani uchun, o'nlab foydalanuvchilarni Yangi kengaygan modullar yaratishga undar edi. Balkim PHP 3.0 o'ta mashxurligi sababi shundadir. PHP 3.0 asosiy xususiyatlaridan biri ob'ektga yo'naltirilgan sintaksis edi.

Tilga PHP: Hypertext Preprocessor deb nom berildi.

1998 yil oxiriga kelib PHP o'ng minglab foydalanuvchilar va yuz minglab Web-saytlar uchun asos bo'lib qoldi. Eng mashxur bo'lgan paytda PHP 3.0 taxminan Internet Web-serverlarining 10% ga o'rnatilgan edi .

PHP 3.0 rasmiy ravishda 1998 iyunida 9 oylik oshkora testlashjan so'ng chiqarilgan edi.

PHP 4

1998 yil qishida PHP 3.0 rasmiy e'lon qilingandan so'ng, Andi Gutmans i Zeev Suraski katta amaliy dasturlar bilan ishlashda unumdorligini oshirish va PHP kodli bazasi modulligini oshirish maqsadida PHP yadrosini qayta ishlashga kirishdilar. Bunday Amaliy dasturlar yaratish PHP 3.0 da mumkin edi, lekin PHP 3.0 murakkab kompleksli amaliy dasturlarga xizmat qilish uchun yaratilmagan edi.

Yangi mashina, 'Zend Engine' (yaratuvchilar nomlari asosida - Zeev va Andi), bu masalalarni muvaffaqiyatli xal qildi va 1999 o'rtasida paydo bo'ldi. Bu mashinaga asoslangan va ko'pchilik Yangi imkoniyatlarga ega bo'lgan PHP 4.0, rasmiy ravishda 2000 yil mayida, PHP 3.0 dan ikki yil keyin chiqarildi.

Ancha oshgan unumdorlikdan tashqari bu versiyada PHP 4.0 quyidagi imkoniyatlarni kiritdi katta sondagi Web-serverlar, HTTP-sessiyalarni qo'llash, chiqarishni bferlash, foydalanuvchi kiritishi bilan xavfsiz ishlash usullari va tilning turli Yangi konstruktsiyalari.

PHP 4 xozirda PHPning oxirgi versiyasidir. Zend Engineni PHP 5.0 ga integratsiya qilish uchun yaxshilash va modifikatsiya qilish ustida ish boshlangan.

Xozirgi kunda PHP yuz minglab dasturchilar tomonidan foydalanadi va bir necha million saytlar uni o'rnatilgani haqida ma'lumot beradilar, bu jesa Internet domenlarning 20% dan ortiqdir.

PHP yaratuvchilari komandasi o'nlab dasturchilardan hamda, PHP bilan bog'liq PEAR va xujjatlash loyihalari kabi loyihalar ustida ishlovchilardan iborat.

Ma'lumotlar bazasini boshqarish tizimlari.

Ma'lumotlar bazasini boshqarish tizimi (MBBT) - bu dasturiy va apparat vositalarining murakkab majmuasi bo'lib, ular yordamida foydalanuvchi ma'lumotlar bazasini yaratish va shu bazadagi ma'lumotlar ustida ish yuritish mumkin. Ma'lumotlar bazasi obyekt yoki obyektlar to'plami holatini ularning xossalari va o'zaro munosabatlarini aks ettiruvchi nomlangan ma'lumotlar to'plamini ifodalaydi. Juda ko'p turdagi MBBT mavjud. Ular o'z maxsus dasturlash tillariga ham ega bo'lib, bu tillarga SUBD buyruqli dasturlash tillari deyiladi. MBBTga MySQL, Oracle, Clipper, Paradox, Vizual FoxPro, Access va boshqalarni misol keltirish mumkin. Microsoft Access dasturi ma'lumotlar bazasini boshqarish tizimi hisoblanadi. Ushbu dastur ma'lumotlar bazasi, jadvallar, so'rovlar, formalar va hisobotlar bilan ishlash imkoniyatini taqdim etuvchi tizimdir. Xar qanday axborot tizimini ma'lumotlar bazasini yaratish mumkin. Shu

bilan bir qatorda MS Access dasturi foydalanuvchi oldiga qo`shimcha talablarni qo`ymaydi. Foydalanuvchi kompyuterida MS Office dasturi o`rnatilgan bo`lsa bas shuning o`zi kifoya.

MySQL haqida ma'lumot.

MySQL haqida

MySQL — bu eng mashhur va juda ko'p foydalaniladigan ma'lumotlar bazasini boshqarish tizimi(MBBT) hisoblanadi. Bu tizim juda katta ma'lumotlar bilan ishlash uchun yaratilmagan, aksincha biroz kichik hajmdagi bazalar bilan katta tezlikda ishlash uchun yaratilgan. Uning asosiy ishlash doirasi, saytlar hisoblanadi. Hozirgi kunda juda ko'p sayt va bloklarning ma'lumotlari aynan shu MBBT saqlanadi.

Ho'sh, saytlarning nimalari bazada saqlanishi mumkin? Dastlab, ma'lumotlar saqlash uchun dasturchilar fayllardan foydalanishgan, ya'ni fayl ochilib kerakli ma'lumotlar u yerga saqlanib, kerakli paytda chaqirib ishlatilgan. Keyinchalik fayllardan voz kechilib(noqulayliklar yuzaga kelgan, ya'ni faylni ochish, o'qish, yopish,.. ko'p vaqtni olib qo'ygan, u yerdan qidirish, xullas juda ko'p), ma'lumotlar bazasiga o'tilgan. Bazada saytdagi maqolalar, sayt foydalanuvchilari haqidagi ma'lumotlar, sayt kontentlari, qoldirilgan kommentariyalar, savol-javoblar, hisoblagich natijalari va shunga o'xshash juda ko'p ma'lumotlar saqlanadi. MySQL shunday ma'lumotlarni o'zida saqlaydi.

MySQL — juda katta tezlikda ishlovchi va qulay hisoblanadi. Bu tizimda ishlash juda sodda va uni o'rganish qiyinchilik tug'dirmaydi.

MySQL tizimi tex kompaniyasi tomonidan, ma'lumotlarni tez qayta ishlash uchun korxona miqyosida ishlatishga yaratilgan. Keyinchalik ommalashib, saytlarning asosiy bazasi sifatida yoyildi.

So'rovlar **SQL** tili orqali amalga oshiriladi. Bu MBBT **relyatsion ma'lumotlar baza** hisoblanadi. Bu degani baza jadvallar, jadvallar esa ustunlardan tashkil topgandir.

MySQL MBBTi 2 xil turdagi litsenziyaga ega. Birinchisi tekin, ya'ni MySQLni ko'chirib olish va ishlatish hech qanday harajat talab qilmaydi va **GPL(GNU Public Licenseb, GNU)** litsenziyasiga asoslanadi. Ikkinchi turi, GPL shartiga ko'ra, agar siz MySQL kodlarini biror dasturingizda ishlatsangiz, bu dasturingiz ham

GPL(tekin) bo'lishi kerak. Bu esa dasturchiga to'g'ri kelmaydi. Shuning uchun, bu dasturingizni pullik qilishingiz uchun MySQL pullik litsenziyasini sotib olishingiz kerak.

MySQL logotipi delfin hisoblanadi. Bu delfinni ismi «**Sakila**»dir. Bu logotipni OpenSource tuzuvchilaridan biri **Ambrose Twebaze** ga tegishlidir.

MySQL juda ko'p operatsion tizimlar bilan ishlay oladi. Bularni yozadigan bo'lsam: **AIX, BSDi, FreeBSD, HP-UX, Linux, Mac OS X, NetBSD, OpenBSD, OS/2 Warp, SGI IRIX, Solaris, SunOS, UnixWare, Windows 95, Windows 98, Windows NT, Windows 2000, Windows XP, Windows Server 2000, Windows Vista, Windows 7,...**

MySQL shved korxonasi **MySQL AB** ga tegishli bo'lgan, keyinchalik **SUN** firmasi MySQL ni o'ziniki qilib olgan. Bir necha yil oldin esa, gigant korxonalardan biri **Oracle**, **SUN** firmasini sotib oldi va hozirda MySQL Oracle firmasi mahsuloti sifatida chiqib kelmoqda. Bu bir hisobda Microsoft SQL Server ga katta raqobatdosh ekanligini anglatadi.

MySQL bir necha serverlarning bir qismi hisoblanadi. Misol uchun, **WAMP, AppServ, LAMP, Denwer,...** Kliyentlar MySQL serveriga ma'lum bir kutubxonalar orqali ulanadi. MySQL ga quyidagi dasturlash tillari ulanib ishlashi mumkin: **Delphi, C, C++, Java, Perl, Php, Python, Ruby** va boshqalar.

Ma'lumotlar Bazasi va WWW

Ma'lumotlar bazasi o'ta tez rivojlangan hamda MySQL va mSQL o'zini ko'rsatgan soha, Internet uchun dasturlar yaratishdir. Internet uchun murakkab va ishonchli dasturlarga ehtiyoj oshgan sari ma'lumotlar bazasiga ehtiyoj ham oshib bormoqda. Server ma'lumotlar bazasi Internetda ko'p funktsiyalarni qo'llashi mumkin. Har qanday veb- sahifa ma'lumotlar bazasi tomonidan boshqarilishi mumkin.

Misol tariqasida o'z kattalogini WWW da e'lon qilmoqchi bo'lgan va Internet orqali buyurtmalar qabul qilmoqchi bo'lgan kattalog bo'yicha sotuvchini ko'raylik.

Agar kattalogni HTML-faylar shaklida e'lon qilinsa Yangi tovar qo'shilganda yoki narx o'zgarganda kimdir kattalogni tahrirlashi lozim bo'ladi Agar buning o'rniga kattalog ma'lumotlarini relyatsion ma'lumotlar bazasida saqlansa kattalogdagi o'zgarishlarni ma'lumotlar bazasidagi tovar yoki narx haqidagi ma'lumotlarni o'zgartirish yo'li Bilan real vaqt masshtabida e'lon qilish imkoniyati tug'iladi.

Bundan tashqari kattalogni mavjud buyurtmalarni qayta ishlash elektron tizimlari bilan integratsiya qilish imkoniyati tug'iladi. Shunday qilib bunday veb-saytni boshqarish uchun ma'lumotlar bazasidan foydalanish sotuvchiga ham oluvchiga ham qulayliklar tug'diradi.

Shu tarzda veb-sahifa ma'lumotlar bazasi bilan bog'lanadi. Ma'lumotlar bazasi sizni veb-serveringizda yoki sizni serveringiz ma'lumot almashishi mumkin bo'lgan boshqa mashinada joylashgan bo'lishi mumkin. (yaxshi MBBT bunday vazifalarni taqsimlashni oson tashkil qila oladi). Siz o'zingizning veb-sahifangizga forma joylashtirasiz va foydalanuvchi uzatish kerak bo'lgan so'rov yoki ma'lumotni shu formaga kiritadi. Formani serverga uzatgandan so'ng, server siz yozgan dasturni ishga tushiradi va bu dastur foydalanuvchi uzatgan ma'lumotlarni ajratib oladi. Bu dasturlar ko'pincha CGI-stsenariylar yoki Java da server dasturlari shaklida yaratiladi, lekin dasturni HTML-sahifaga to'g'ridan to'g'ri joylashtirish ham mumkin.

Endi sizni dasturingiz foydalanuvchiga qanday ma'lumotlar kerak va u ma'lumotlar bazasiga nima kiritmoqchiligini biladi. Dastur ma'lumotlarni tanlash yoki o'zgartirish uchun SQL komanda yaratadi, ma'lumotlar bazasi bo'lsa qolganini bajaradi. Ma'lumotlar bazasidan olingan natijalarni sizni dasturingiz Yangi HTML-sahifa shakliga keltirib qaytadan foydalanuvchiga yuboradi.

mSQL tarixi

To 1994 yilgacha SQL qo'llovchi RMBBT sotib olish uchun ancha ko'p pul ketkazishga to'g'ri kelar edi. Bozorda Oracle, Sybase va Informix xokimlik qilar edi. Bu ma'lumotlar bazasini boshqarish tizimlari murakkab bog'lanishlarga ega bo'lgan katta xajmdagi ma'lumotlarni qayta ishlash uchun mo'ljallangan edi. Ular katta quvvatga va imkoniyatlarga ega bo'lib, katta hisoblash resurslarini talab qilar edilar va narxi qimmat edilar. U paytda \$2000 ga 200-MHz Pentium li server sotib olish mumkin emas edi. Bunday MBBT uchun kerakli resurslar o'ng minglab dollar turar edi.

Katta korporatsiyalar va yirik universitetlar uchun bunday serverlar komplektlari va MBBT lar uchun bir necha million dollar sarflash muammo tug'dirmas edi.

Kichik tashkilotlar va xususiy foydalanuvchilar ojiz kichik Amaliy dasturlardan foydalanishga majbur edilar. Bir nechta arzon klient/ server arxitekturali MBBT lar o'sha paytda mavjud edi, lekin ularning hech biri so'rovlar tili sifatida SQL dan foydalanmas edi. Eng ko'zga ko'ringanlaridan biri Ingres kommertsial ma'lumotlar bazasi bilan bitta ajdodga ega bo'lgan Postgres edi. Lekin baxtga qarshi kommertsial analoglari kabi resurslarni talab qilardi va SQL dan so'rovlar tili sifatida foydalanish imkoniyatini bermas edi. O'sha paytda Postgresda QUEL tilining ko'rinishi bo'lgan PostQUEL tilidan foydalanardi.

PostQUEL translyatoridan RMBBT ga

Bir necha davr mobaynida bu konfiguratsiya Xyuzni qanoatlantirar edi. Minerva uchun agar SQLni tushunsa qanday MBBT dan foydalanishning farqi yo‘q edi va u Postgres SQLni tushunadi deb hisoblar edi, chunki o‘rtada PostQUELga translyatsiya qiluvchi mSQL joylashgan edi. Baxtga qarshi Minerva o‘sishi bilan uning ishi qiyinlashib bordi. Aniq bo‘ldiki na Postgres na boshqa katta RMBBT Minerva uchun kerak bo‘lgan chekli resurslar asosida kam sonli imkoniyatlarni qo‘llay olmas edi. Masalan, Minerva uchun bir vaqtning o‘zida bir necha ma’lumotlar bazasiga ulanish talab qilinardi. Buning uchun Postgres bir vaqtning o‘zida ma’lumotlar bazasi serveri bir necha nusxasini ishga tushirishni talab qilar edi. Bundan tashqari bir necha potentsial loyiha qatnashchilari unda qatnasha olmas edilar, chunki Postgres ularning tizimlarini qo‘llamas edi, ular bo‘lsa SQLga asoslangan qimmat RMBBT sotib olishga imkonlari yo‘q edi.

Bu muammolarga duch kelgandan so‘ng Postgresga munosabatini o‘zgartirdi. O‘zining kattaligi va murakkabligi bilan Minerva talablaridan yuqori edi. Minerva tomonidan generatsiya qilinadigan so‘rovlar asosan INSERT, DELETE va SELECT sodda operatorlaridan iborat edi. Postgres da mavjud va unumdorlikni kamaytiruvchi qolgan hamma imkoniyatlar Minerva uchun kerak emas edi.

Xyuzda SQLga translyatsiyani amalga oshiruvchi mSQL mavjud edi. Unga talablariga javob beruvchi ma’lumotlar bazasi serverini yaratish uchun ma’lumotlar ombori va ma’lumotlarni ajratib olish imkoniyatini qo‘shish qolgan ediyu Bu evolyutsiya bugungi kunda mavjud mSQL ga olib keldi.

MySQL tarixi

MySQL ni faqat mSQL kamchiliklariga javob sifatida qarash noto‘g‘ridir. Uning ixtirochisi Maykl Videnius (yana Monty sifatida ma’lum) shved kompaniyasi TsX xodimi ma’lumotlar bazasi bilan 1979 yildan beri ishlaydi. Yaqin paytgacha Videnius TsX da faqat dasturchi edi. 1979 yilda firma ichida foydalanish uchun UNIREG nomli ma’lumotlar bazasini boshqarish vositasini yaratdi. 1979 yildan so‘ng UNIREG bir necha tillarda yozildi va katta ma’lumotlar bazalarini qo‘llash uchun kengaytirildi.

Bitta dastur bajarilayotgan har bir jarayon bu dastur nusxasi deyiladi, chunki xuddi o‘zgaruvchi nusxasi kabi xotiradan joy oladi.

1994 yilda TsX WWW uchun Amaliy dasturlar yarata boshladi va bu loyihani qo‘llashda UNIREG dan foydalandi. Baxtga qarshi, UNIREG katta harajatlar talab qilgani uchun, undan veb-sahifalarni dinamik generatsiya qilish uchun muvaffaqiyatli foydalanib bo‘lmadi. Va TsX shundan so‘ng SQL va mSQL ga murojaat qildi Lekin o‘sha paytda mSQL faqat 1.x relizlari shaklida mavjud edi. Yuqorida aytganimizdek mSQL 1.x versiyalari hech qanday indekslarni qo‘llamas edi va shuning uchun UNIREG dan unumdorligi past edi.

Videnius mSQL avtor s Xyuz bilan bog‘landi va mSQL ni UNIREG dagi V+ ISAM qayta ishlovchisiga ulash fikri Bilan qiziqirtirmoqchi bo‘ldi. Lekin Xyuz shu paytga keldib mSQL 2 yaratish yo‘lida anchaga ketgan va indekslar Bilan ishlash

vositalarini yaratgan edi. TsX o'z talablariga ko'proq mos keluvchi ma'lumotlar bazalari serverini yaratishga qaror qildi.

TsX xodimlari Yangidan velosiped ixtiro qilib o'tirmadilar. Ular UNIREG ni asos qilib oldilar va soni oshib borayotgan o'zga dasturchilar utilitalaridan foydalandilar. O'z tizimlari uchun boshida mSQL uchun yaratilgan API bilan deyarli ustma-ust tushuvchi API yaratdilar. Natijada Yangi kengroq imkoniyatga ega TsX ma'lumotlar bazasiga o'tmoqchi bo'lgan mSQL foydalanuvchisi o'z kodiga juda kam o'zgartirish kiritishi talab qilinardi. Shu bilan birga Yangi ma'lumotlar bazasi kodi to'la original edi.

1995 yil may oyiga kelib TsX kompaniya ichki talablarini qanoatlantiruvchi ma'lumotlar bazasi, - MySQL 1.0 ga ega edi. Firma biznes-partneri Detron HB dan David Aksmark (David Axmark) TsX ga o'z serverini Internetda ko'rsatishni taklif qildi. Serverni Internetda ko'rsatishdan maqsad - birinchi bo'lib Aladdin Peter Deych (Aladdin Peter Deutsch) qo'llagan biznes modelldan foydalanishdir. Natijada MySQLni mSQL ga nisbatan «tekinroq» qiluvchi o'ta moslashuvchan avtorlik huquqlari olindi.

Nomiga kelganda Videnius bu haqida shunday deydi: «Xozirgacha noma'lum MySQL nomi qaerdan kelib chiqqani. TsX da asosiy kattalog, hamda bibliotekalar va utilitalar ko'p qismi bir necha o'n yildan beri «mu» prefiksiga ega. Shu bilan birga mening qizim (bir necha yilga kichik) ismi ham May (My). Shuning uchun haligacha sir, bu ikki manbaning qaysi biri MySQL nomini bergan».

MySQL ni Internetda e'lon qilingandan beri u ko'pgina UNIX-tizimlarga, Win32 i OS/2 ga ko'chirildi. TsX fikricha, MySQL ni 500 000 ga yaqin serverlar ishlatadi.

III. Amaliy qism

Denwer dasturini o'rnatish.

Veb sohasida, asosiy ishlarni veb dizaynerlar, veb dasturchilar amalga oshirishadi. Dizaynerlik qobiliyati bo'lmaganlar, veb dasturchilik bilan shug'ullanishadi. Dastlab ular html, css da kodlar yozishni boshlashadi. Keyin dasturlashga o'tib, php, java, asp, perl lardan birini tanlab, o'z faoliyatlarini davom ettirishadi. Ko'pchilik php veb dasturlash tilini tanlashadi, chunki bu til qolganlariga qaraganda biroz soddaroqdir.

PHP serverli dasturlash tili hisoblanadi, ya'ni kodlar serverda qayta ishlanadi, bu degani server kerak bo'ladi (**Apache**). Undan so'ng ma'lumotlar saqlanishi uchun ma'lumotlar bazasi kerak bo'ladi (**MySql**). Ko'rinib turibdiki, bitta sayt qilish uchun bir necha dasturlarni o'rnatish kerak. Biz yuqoridagi barcha dasturlarni o'zida to'plagan DENWER muhitini ko'rib chiqamiz.

Denwer (djentlzenskiy nabor Web-razrabotchika. (d.n.w.r.)) - bu bir necha distributivlar va dasturlar yig'indisi bo'lib, Windows operatsion tizimida, internetga ulanmagan holda, saytlar, veb sahifalar, veb dasturlar yaratishga mo'ljallangan dasturdir. Uning asoschisi, php dasturchi - Dmitriy Koterov hisoblanadi. Bu dasturni o'rnatganingizdan so'ng sizga quyidagi paketlar o'rnatiladi va sayt yaratish uchun barcha sharoitlar yaratiladi:

- **Apache veb serveri.** PHP kodlarini qayta ishlovchi muhit. Bu server SSL, SSL shifrlashlar bilan ham ishlay oladi.
- **PHP intepretatori.** Yozilgan php kodlarni moshina tiliga o'girib beradi.
- **MySql ma'lumotlar bazasini boshqarish tizimi** (MBBT). Yaratiladigan sayt ma'lumotlari saqlanadigan joy. Bazadan php kodlari orqali ma'lumotlar chiqarib olinadi.
- Barcha xizmatlarni o'chirib yoquvchi (avtomatlashtirilgan) fayllar (**start, stop, restart**).
- MySql MBBT ni boshqarish uchun, php veb dasturlash tilida yozilgan **phpmyadmin** nomli admin panel.

- Pochta xizmatlari bilan ishlovchi **sendmail** va **SMTP** emulyatorlari. Bu emulyatorlar PHP, PERL tillari bilan ishlay oladi.

DENWER dasturi Freeware hisoblanadi. Bu degani uni ko‘chirish va o‘rnatish bepuldir. Faqatgina bu dasturni o‘rnatib, yaxshilab sozlab olish lozim. Boshlovchi veb dasturchilar sozlashda biroz qiynalishlari mumkin, tajriba to‘plab olganlaridan so‘ng, bu ishdan oson ish bo‘lmay qoladi.

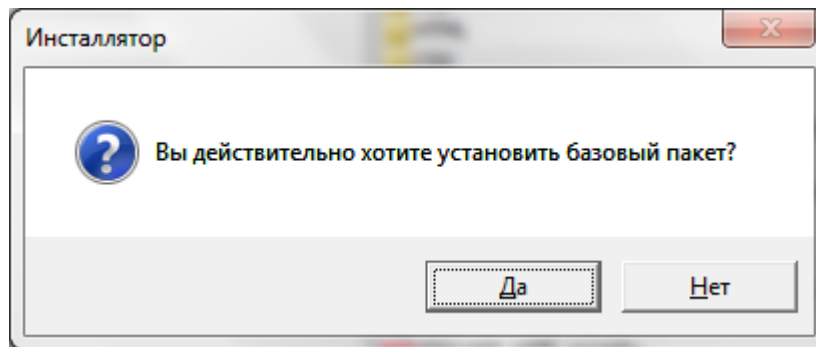
Denwerning quyidagi imkoniyatlari mavjud:

1. O‘rnatish juda sodda.
2. Veb server va ma’lumotlar bazasini birgina klik orqali ishga tushirib, to‘xtatishingiz mumkin.
3. Dastur hajmi ham kichik(10 mb dan kam).
4. Dastur o‘rnatilganda, tizimda faqat bitta papka hosil bo‘ladi va barcha ishlar shuni ichida amalga oshiriladi.
5. Virtul xostlar yaratadi va uni avtomat boshqaradi.
6. Ma’lumotlar bazasi uchun veb interfeys mavjudligi(PHPmyadmin).
7. Elektron xatlar jo‘natish uchun sendmail emulyatori mavjudligi.
8. Dasturni bir marotaba o‘rnatsangiz bo‘ldi, keyinchalik shu o‘rnatilgan fayllarni ko‘chirib boshqa yerda ham ishlatishingiz mumkin bo‘ladi.

Hullas, agar siz veb dasturlash bilan shug‘ullanishni endi boshlagan bo‘lsangiz, bu dastur siz uchun juda muhim. Keyinchalik Apache, php, Mysql larni o‘zingiz bittama bitta o‘rnatib, o‘rganib chiqishingiz mumkin bo‘ladi.

Bunday kompleks dasturlar yig‘indisi **WAMP** deyiladi. Bular o‘rnatilib, birdaniga dasturlash imkonini beradi. WAMP bu – Windows, Apache, MySQL, PHP deganidir. Denwerdan boshqa yana quyidagi WAMP dasturlari mavjud: XAMPP; EasyPHP; VertrigoServ; WampServer; MoWeS Portable; AppServ; Open Server; Endels; Uniform Server; Usbwebserver.

Denwer distributivni o'rnatish uchun dastlab oxirgi versiyasini <http://denwer.ru/> saytidan ko'chirib olamiz va uni ishga tushiramiz.

“DA” tugmasini bosib, o'rnatilishni boshlaymiz. Keyin brauzer avtomat ochilib, Denwer to'g'risida ma'lumot chiqadi. Bu oynani yopamiz.

Иnstallяция Денвера

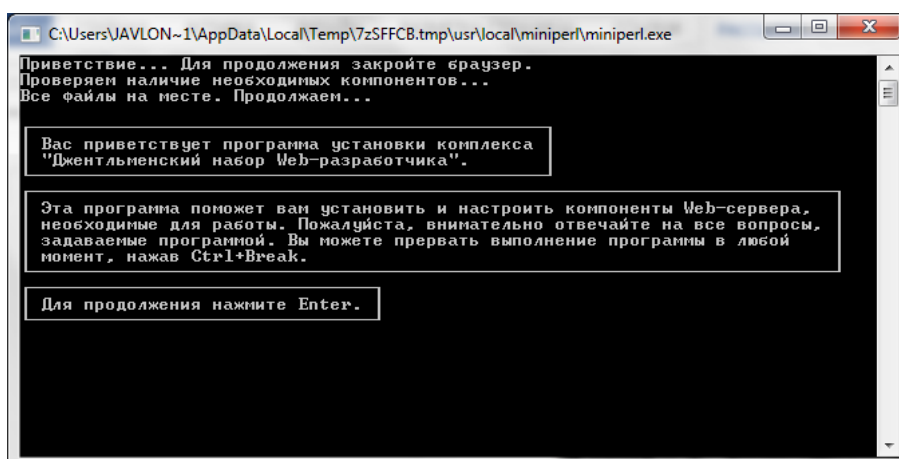
Джентльменский набор Web-разработчика («Д.н.в.р.», читается «Денвер») — проект [Дмитрия Котерова](#), набор дистрибутивов (Apache, PHP, MySQL, Perl и т.д.) и программная оболочка, используемые Web-разработчиками для разработки сайтов на "домашней" (локальной) Windows-машине без необходимости выхода в Интернет. Главная особенность Денвера — удобство при удаленной работе сразу над несколькими независимыми проектами и возможность размещения на Flash-накопителе.

Сейчас будет запущен инсталлятор, который поможет Вам установить Денвер на компьютер.

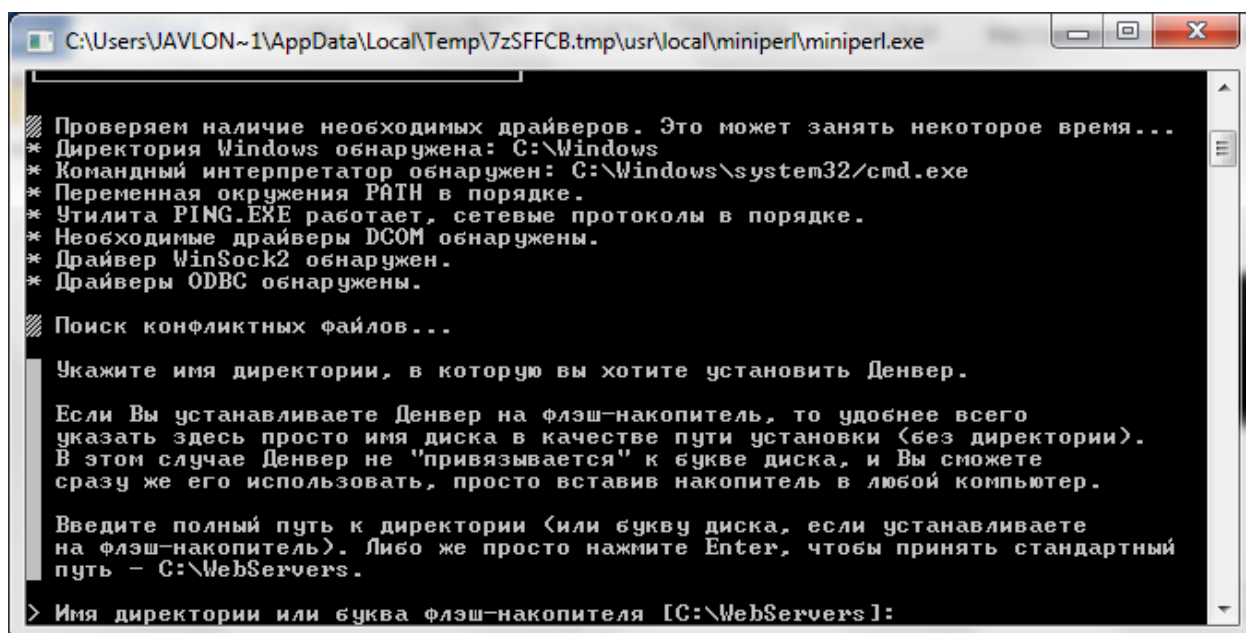
Для продолжения либо отмены установки закройте это окно

Keyingi oyna o'rnatilishni to'xtatish mumkinligi haqida habar bermoqda. ENTER tugmasini bosamiz..

So'ng operatsion tizimning dastur uchun mosligi tekshiriladi. Oxirida, veb serverni qaysi adresga o'rnatish kerakligini so'raydi, to'liq adres yoziladi(E:\Serv).


```
C:\Users\JAVLON~1\AppData\Local\Temp\7zSFFCB.tmp\usr\local\miniperl\miniperl.exe

Проверяем наличие необходимых драйверов. Это может занять некоторое время...
* Директория Windows обнаружена: C:\Windows
* Командный интерпретатор обнаружен: C:\Windows\system32/cmd.exe
* Переменная окружения PATH в порядке.
* Утилита PING.EXE работает, сетевые протоколы в порядке.
* Необходимые драйверы DCOM обнаружены.
* Драйвер WinSock2 обнаружен.
* Драйверы ODBC обнаружены.

Поиск конфликтных файлов...

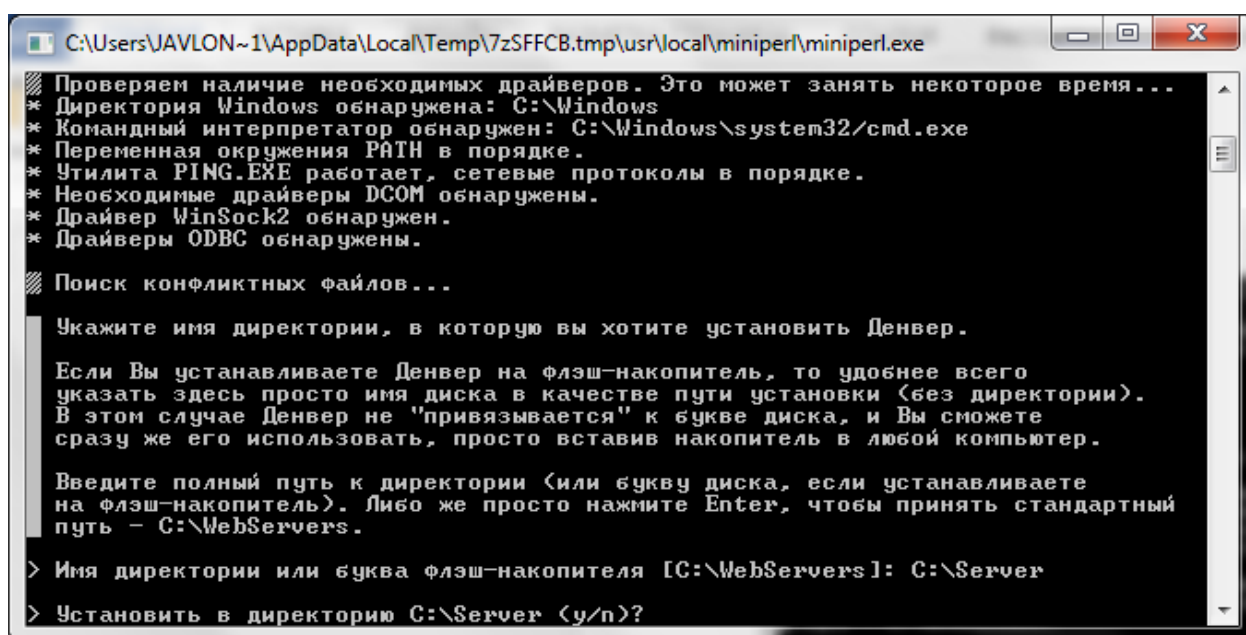
Укажите имя директории, в которую вы хотите установить Денвер.

Если Вы устанавливаете Денвер на флэш-накопитель, то удобнее всего
указать здесь просто имя диска в качестве пути установки (без директории).
В этом случае Денвер не "привязывается" к букве диска, и Вы сможете
сразу же его использовать, просто вставив накопитель в любой компьютер.

Введите полный путь к директории (или букву диска, если устанавливаете
на флэш-накопитель). Либо же просто нажмите Enter, чтобы принять стандартный
путь - C:\WebServers.

> Имя директории или буква флэш-накопителя [C:\WebServers]:
```

Keyin, direktoriyani tasdiqlash kerakligi so'raladi.


```
C:\Users\JAVLON~1\AppData\Local\Temp\7zSFFCB.tmp\usr\local\miniperl\miniperl.exe

Проверяем наличие необходимых драйверов. Это может занять некоторое время...
* Директория Windows обнаружена: C:\Windows
* Командный интерпретатор обнаружен: C:\Windows\system32/cmd.exe
* Переменная окружения PATH в порядке.
* Утилита PING.EXE работает, сетевые протоколы в порядке.
* Необходимые драйверы DCOM обнаружены.
* Драйвер WinSock2 обнаружен.
* Драйверы ODBC обнаружены.

Поиск конфликтных файлов...

Укажите имя директории, в которую вы хотите установить Денвер.

Если Вы устанавливаете Денвер на флэш-накопитель, то удобнее всего
указать здесь просто имя диска в качестве пути установки (без директории).
В этом случае Денвер не "привязывается" к букве диска, и Вы сможете
сразу же его использовать, просто вставив накопитель в любой компьютер.

Введите полный путь к директории (или букву диска, если устанавливаете
на флэш-накопитель). Либо же просто нажмите Enter, чтобы принять стандартный
путь - C:\WebServers.

> Имя директории или буква флэш-накопителя [C:\WebServers]: C:\Server
> Установить в директорию C:\Server (y/n)?
```

Virtul disk haqida sizga ma'lumot chiqadi. Bu disk avtomat yaratiladi va yaratilgan yangi virtul diskka siz bergan adresdagi papka(E:\Serv) birlashtiriladi. ENTER

Davom etish uchun yana ENTER bosish lozim.

```
C:\Users\JAVLON~1\AppData\Local\Temp\7zSFFCB.tmp\usr\local\miniperl\miniperl.exe

на флэш-накопитель». Либо же просто нажмите Enter, чтобы принять стандартный
путь – C:\WebServers.

> Имя директории или буква флэш-накопителя [C:\WebServers]: C:\Server
> Установить в директорию C:\Server (y/n)? y
* Директория для инструментария: C:\Server.

Теперь инсталлятор создаст отдельный виртуальный диск, который необходим
для функционирования всех компонентов системы. Отдельный диск сильно
упрощает работу с Web-инструментарием, позволяя устроить на машине нечто
вроде "маленького Unix".

Виртуальный диск – это просто синоним для одной из директорий на вашем
диске. После того как он будет создан, вся работа с виртуальным диском
будет в действительности происходить с указанной вами папкой. Чтобы
создать диск, необходима утилита subst, входящая в Windows.

Для продолжения нажмите Enter.
```

Yaratiladigan virtual disk uchun harf tanlash kerakligi eslatiladi va sizdan biror harf tanlash kerakligi soʻraladi (Z). ENTER

```
C:\Users\JAVLON~1\AppData\Local\Temp\7zSFFCB.tmp\usr\local\miniperl\miniperl.exe

для функционирования всех компонентов системы. Отдельный диск сильно
упрощает работу с Web-инструментарием, позволяя устроить на машине нечто
вроде "маленького Unix".

Виртуальный диск – это просто синоним для одной из директорий на вашем
диске. После того как он будет создан, вся работа с виртуальным диском
будет в действительности происходить с указанной вами папкой. Чтобы
создать диск, необходима утилита subst, входящая в Windows.

Для продолжения нажмите Enter.

Поиск утилиты subst...
Программа "subst" похожа на subst, пробуем запустить...
* Утилита subst обнаружена.

Определитесь с именем нового диска. Как оптимальный вариант предлагается
диск Z: – маловероятно, что он у вас уже занят. Впрочем, вы можете
ввести и любую другую букву диска, который еще не занят. Указывать
существующие диски запрещено.

> Введите букву будущего виртуального диска [Z]:
```

Fayllar koʻchirilish boshlanishi haqida maʼlumot chiqadi. ENTER

```
C:\Users\JAVLON~1\AppData\Local\Temp\7zSFFCB.tmp\usr\local\miniperl\miniperl.exe

Программа "subst" похожа на subst, пробуем запустить...
* Утилита subst обнаружена.

Определитесь с именем нового диска. Как оптимальный вариант предлагается
диск Z: – маловероятно, что он у вас уже занят. Впрочем, вы можете
ввести и любую другую букву диска, который еще не занят. Указывать
существующие диски запрещено.

> Введите букву будущего виртуального диска [Z]: K
* Имя виртуального диска: K.

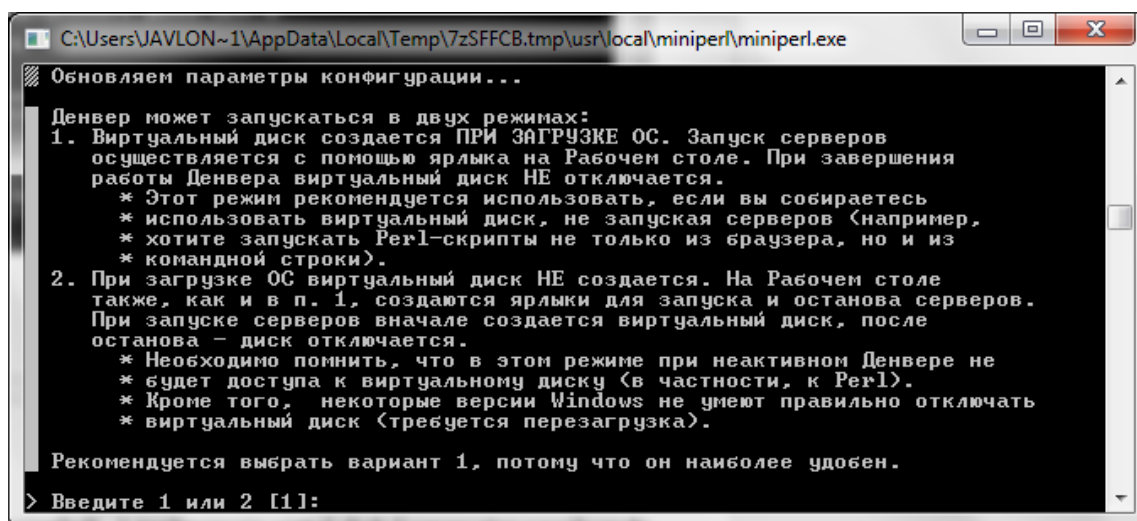
Тестовый запуск subst...
ОК, диск создан, система работает. Тестируем...
* Виртуальный диск создается и отключается без ошибок.

Сейчас будет произведено копирование файлов в директорию
C:\Server. Для отмены нажмите Ctrl+Break.

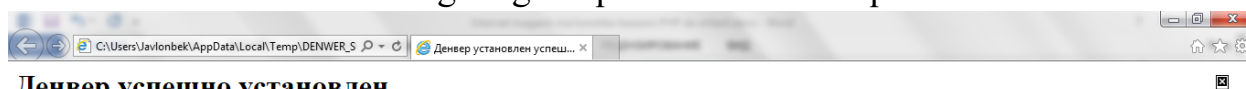
Для продолжения нажмите Enter.
```


1 yoki 2 tanlash kerakligi so‘raladi. 1 tanlasangiz virtul disk kompyuter yoqilganda paydo bo‘ladi, agar 2 tanlasangiz virtul disk qachonki serverni ishga tushirganingizda paydo bo‘ladi. Biz uchun 1 yaxshiroq variant(rus tilida shu hodisa tushuntirilib o‘tilgan). ENTER

Ish stolida denwerni boshqaradigan “yarlik”lar hosil qilish kerakligi so‘raladi (start, stop, restart). Y

Oxirida dastur xatosiz o‘rnatganligi haqida ma’lumot chiqadi.

Денвер успешно установлен

Чтобы начать использовать Денвер, проделайте следующие действия:

1. Запустите Денвер, воспользовавшись ярлыком **Start Denwer** на Рабочем столе. Если вы не создавали ярлыки, то можно запустить Денвер по команде `C:\Server\denwer\Run.exe`.
2. Откройте браузер и перейдите по адресу <http://localhost>.
3. Вы должны увидеть главную страницу Денвера.
4. Если после запуска Денвера <http://localhost> не открывается, проверьте, не блокируется ли Денвер вашим антивирусом или фаерволом. Например, были замечены проблемы с NOD32 в Windows XP (в нем нужно добавить процесс `K:\usr\local\apache\bin\httpd.exe` в список исключений, это можно сделать в окне IMON/Настройка/Разное/Исключение).

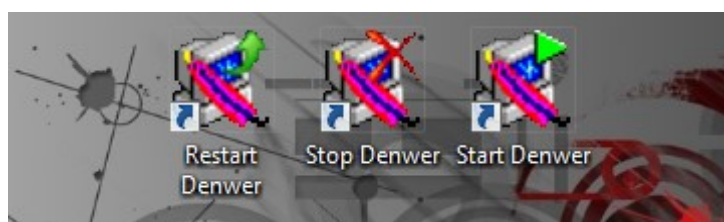
Внимание: если вы используете Skype, убедитесь, что он не занимает порты 80 и 443, необходимые для работы Apache в Денвере ("Инструменты - Настройки - Дополнительно - Соединение - Использовать порты 80 и 443 в качестве входящих альтернативных" должно быть отключено).

Если по каким-то причинам Денвер не заработал, свяжитесь, пожалуйста, с разработчиками: <http://forum.dklab.ru/denwer/bugs/>. Прикрепите к сообщению следующую информацию:

1. При каких условиях появился баг? Что вы сделали перед тем, как его зафиксировали?
2. Точную версию Вашей ОС (можно получить по команде `winver`, запущенной в Командной строке).
3. Файл `netstat.txt`, получившийся в результате работы команды `netstat -nb > C:\netstat.txt` (кстати, этот файл не содержит персональной информации или сведений, подрывающих безопасность системы, хотя на неисклюшенный взгляд он и может показаться подозрительным).
4. Значимые сообщения из конца файла `/usr/local/apache/logs/error.log`.

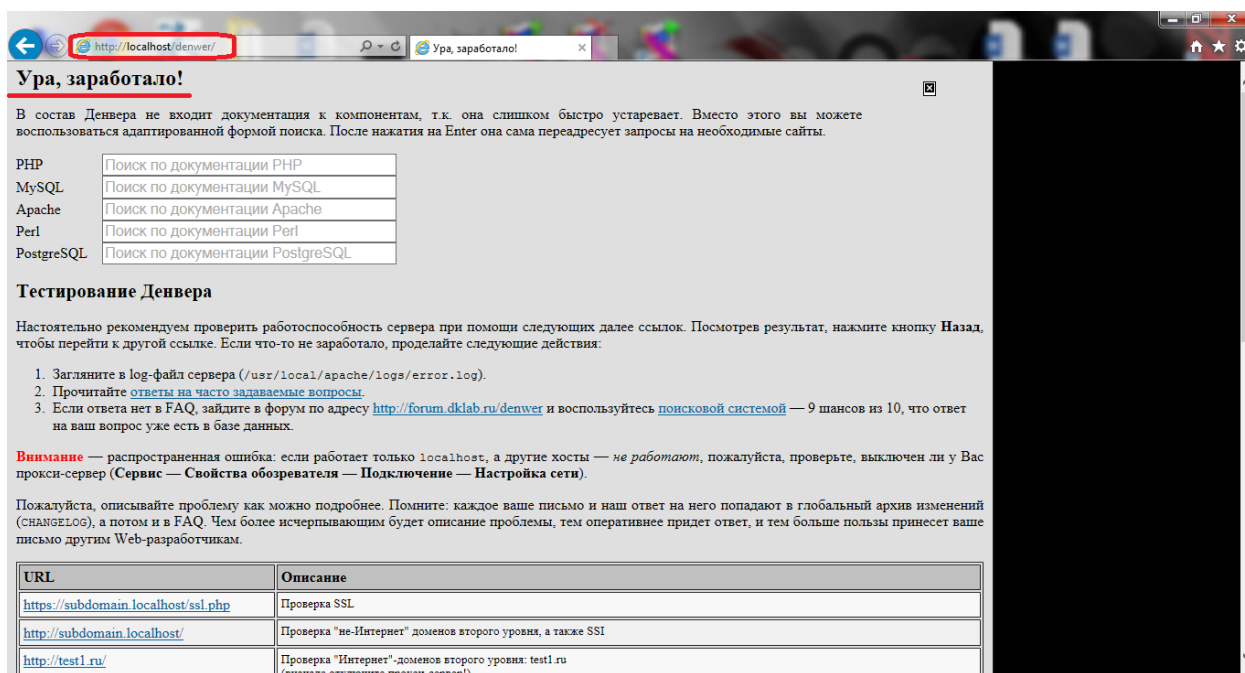
Спасибо за использование Денвера!

Va ish stolida quyidagi “yarlik” lar paydo bo‘ladi.

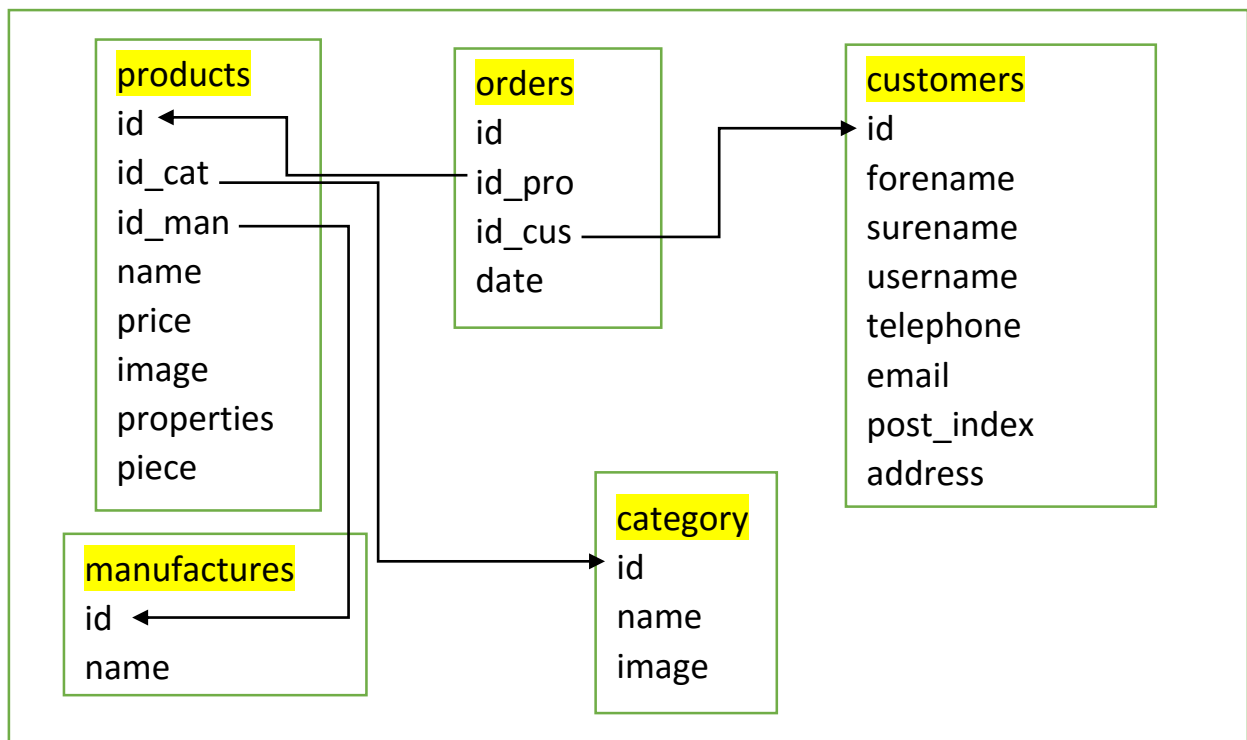
Dastur to'g'ri o'rnatilganini tekshiramiz. Uning uchun, ish stolidagi Start Denwer "yarliki"ni ishga tushiramiz va barcha xizmatlar(php, mysql, apache) ishga tushayotganini ko'ramiz.

Undan so'ng biror bir brouzerni ishga tushirib (opera, Mozilla, IE, Chrome), adres yoziladigan joyga localhost deb yozamiz.

Internet do'kon ma'lumotlar bazasini yaratish

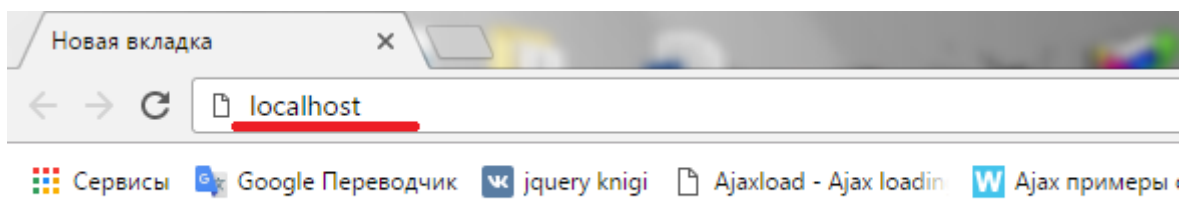
Internet do'kon ma'lumotlar bazasining tuzilmasini aniqlab olish uchun dastlab axborotlarni to'plash va sinflashtirish zarur. Ma'lumotnomadan foydalanib, biz ko'p takrorlanuvchi axborotlarini sinflashtirib, ma'lumotlar bazasi relyatsion modeliga asoslanamiz. Chunki relyatsion modelda ma'lumotlar bazasi jadvallar va ularning o'zaro mantiqiy bog'lanishidan iborat. Ma'lumotlar bazasini tashkil etuvchi jadvallar optimallashtirilib, uning infologik modeli qurilsa, quyidagi rasmdagi chizilma hosil bo'ladi.

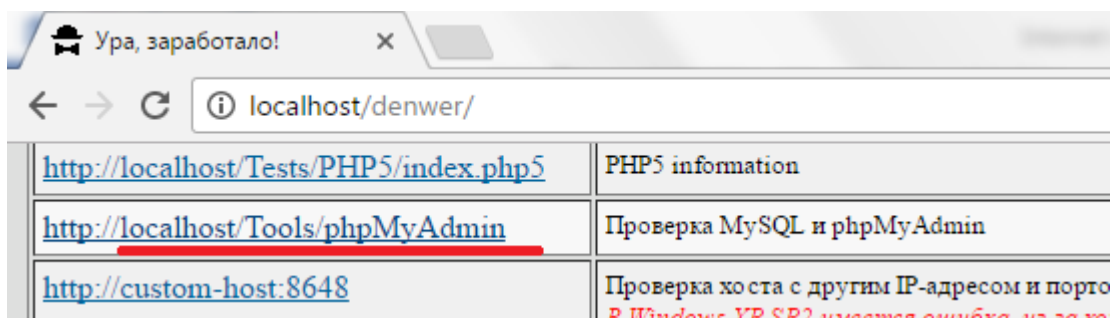
1.Products (mahsulotlar) jadvalida saqlanadi

Mazkur ma'lumotlar bazasining infologik modelidagi jadvallarni yaratishni kompyuterimizdagi veb serverni ishga tushirishdan boshlaymiz.

Veb server yuklangandan so'ng mavjud veb brauzerni ochamiz va manzil qatoriga localhost deb yozamiz.

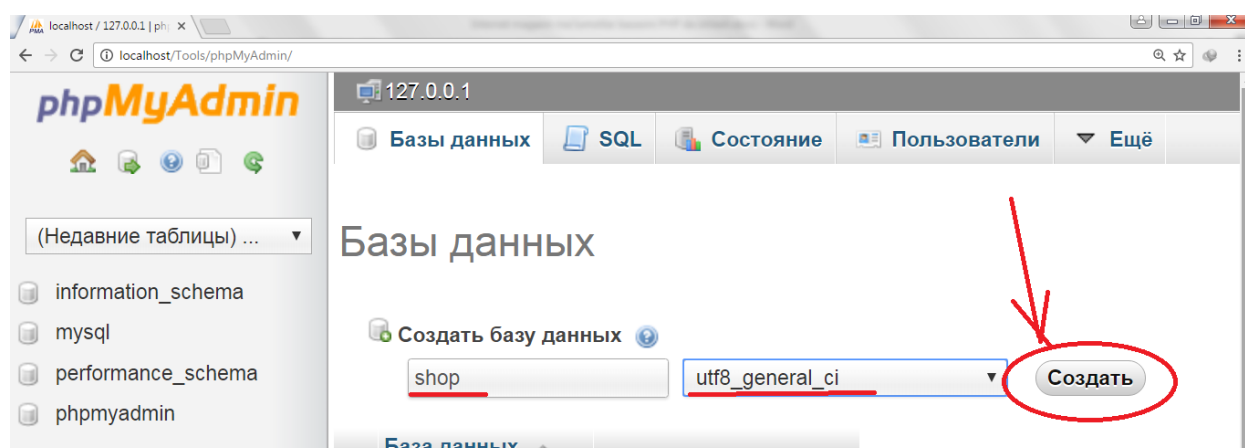

Brauzerga yuklangan veb saxifadan phpMyAdmin yozuviga kiriladi.

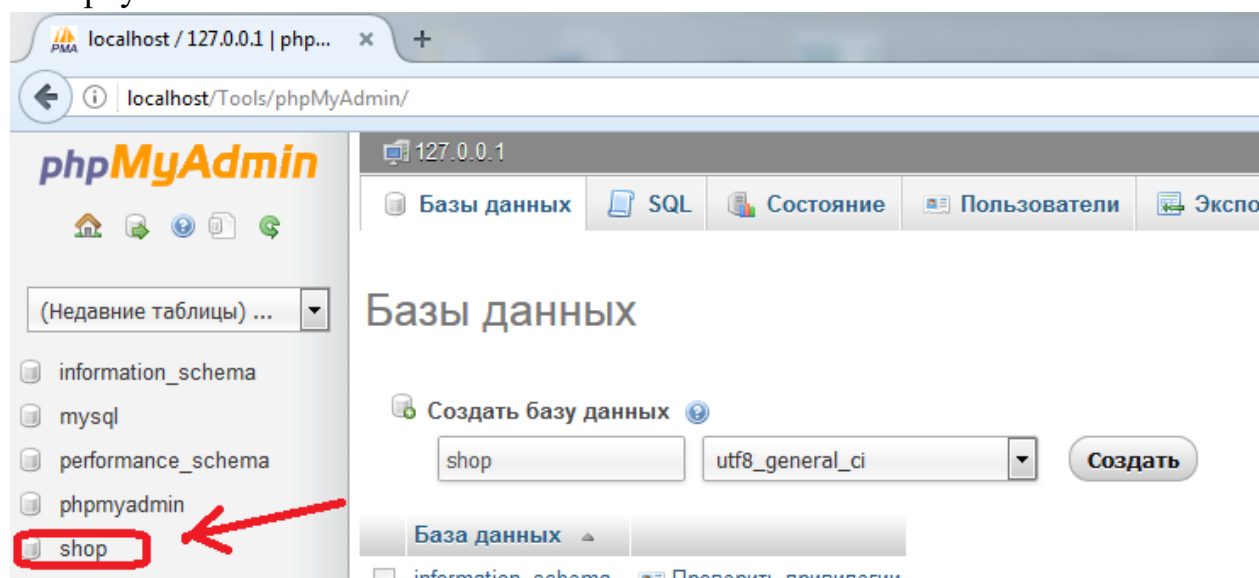

Natijada operatsion tizimda joriy bo'lgan brauzer orqali phpMyAdmin – ma'lumotlar bazasi bilan ishlovchi veb vosita ishga qo'shiladi. phpMyAdmin dasturida yangi ma'lumotlar bazasi yaratish yuqoridagi menyu qatoridan *Bazi*

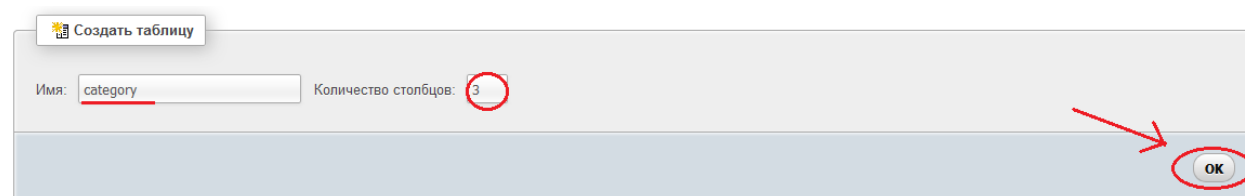
dannix tanlanib, u yerdagi *Sozdat bazu dannix* maydoniga yangidan yaratilayotgan MB nomi (*shop*) kitirladi va *Sozdat* tugmasi bosiladi.

Natijada oldindan mavjud ma'lumotlar bazasi nomlari ro'yxatiga biz yaratgan *shop* ham paydo bo'ladi.

Keyingi qadamda *shop* MBga kiramiz va paydo bo'lgan *Sozdat tablitsu* bo'limiga yaratiladigan jadval nomi (*category*) va jadvaldagi maydonlar sonini (2) kiritib va *OK* tugmasini bosamiz.

Natijada uch maydon va uni parametrlarini kiritishga mo'ljallangan shablon paydo bo'ladi. Maydon parametrlari qo'yidagilar: *Imya* – maydon nomi (lotin grafikasi), *Tip* – maydonning ma'lumot turi (sonli, matnli va h.k.), *Dlina* – maydonda saqlanuvchi ma'lumotning maksimal uzunligi, *Po umolchaniyu* – maydonga qiymat kitirilmasa avtomat qabullaydigan qiymati, *Null* – maydonni bo'sh qiymat qabbulashi (ha yoki yo'q), *Indeks* – maydon kalit bo'lishi (kalit maydon odatda

sonli va Primary bo‘ladi), *A_I* (Auto Increment) – sonli maydonni avtomatik raqamlanishi (xa yoki yo‘q) va boshqa parametrlarni kiritish lozim.

Qizil chiziq bilan belgilangan joylarni to‘ldiramiz.

Структура								
Имя	Тип	Длина/значения	По умолчанию	Сравнение	Атрибуты	Null	Индекс	A_I Ком
id	TINYINT	3	Нет		UNSIGNED	☐	PRIMARY	☒
name	VARCHAR	50	Нет	utf8_general_ci		☐	---	☐
image	MEDIUMBLOB		Нет			☐	---	☐

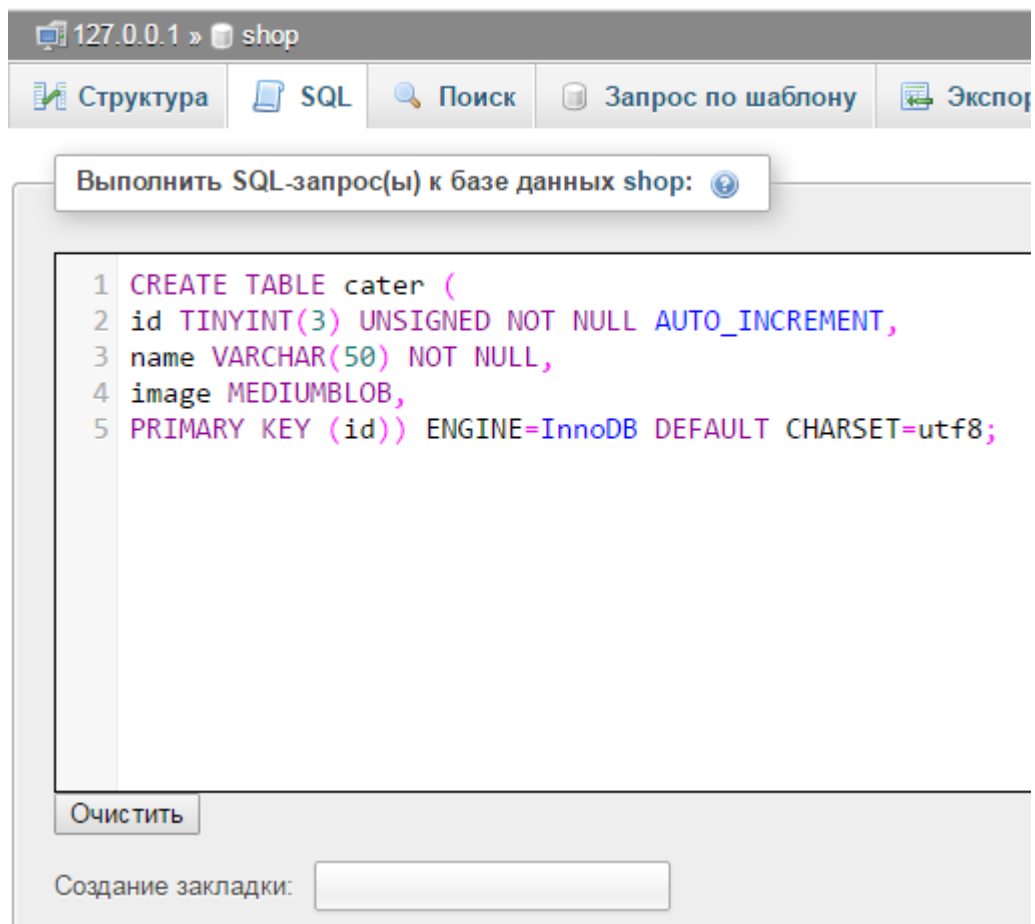
Quyidagi jadvalda *category* jadvali strukturasi berilgan:

127.0.0.1 » shop » category								
Обзор Структура SQL Поиск Вставить Экспорт Импорт								
#	Имя	Тип	Сравнение	Атрибуты	Null	По умолчанию	Дополнительно	Дейст
1	id	tinyint(3)		UNSIGNED	Нет	Нет	AUTO_INCREMENT	Из
2	name	varchar(50)	utf8_general_ci		Нет	Нет		Из
3	image	mediumblob			Нет	Нет		Из
Отметить все / Снять выделение С отмеченными: Обзор Изменить Удалить Пространственный Полнотекстовый								
Версия для печати Связи Анализ структуры таблицы Отслеживать таблицу Добавить 1 поле(я) В конец таблицы В начало таблицы После id OK								

Yaratilgan jadvalning maydonlarini xossalarini ko‘rish, o‘chirish, tahrirlash, kalit maydonga aylantirish kabi ishlar tugmalar orqali amalga oshiriladi. Agar jadvalga yangi maydon kiritish lozim bo‘lsa, qo‘shiladigan maydonning jadvaldagi joylashuv o‘rni va maydonlar o‘rnini almashtirish quyidagi tugmalar orqali ishlanadi.

Версия для печати Связи Анализ структуры таблицы Отслеживать таблицу								
Добавить	1	поле(я)	В конец таблицы	В начало таблицы	После	id	OK	

Shuningdek, jadvallarni yaratish uchun SQL kodlarni yozish bo‘limi orqali amalga oshirish mumkin. Misol uchun yuqorida yaratgan *category* jadvalini quyidagicha SQL kod ni kiritib yaratsa bo‘ladi.

Keyingi jadvallar ham shu ko‘rinishda amalga oshiriladi.

customers – xaridorlar jadvali

127.0.0.1 » shop » customers								
Обзор		Структура	SQL	Поиск	Вставить	Экспорт	Импорт	
#	Имя	Тип	Сравнение	Атрибуты	Null	По умолчанию	Дополнительно	
☐	1 id	smallint(5)		UNSIGNED	Нет	Нет	AUTO_INCREMENT	
☐	2 forename	varchar(32)	utf8_general_ci		Нет	Нет		
☐	3 surname	varchar(32)	utf8_general_ci		Нет	Нет		
☐	4 username	varchar(32)	utf8_general_ci		Нет	Нет		
☐	5 password	varchar(32)	utf8_general_ci		Нет	Нет		
☐	6 telephone	varchar(13)	utf8_general_ci		Нет	Нет		
☐	7 email	varchar(50)	utf8_general_ci		Нет	Нет		
☐	8 post_index	mediumint(6)			Нет	Нет		
☐	9 address	varchar(60)	utf8_general_ci		Да	NULL		

manufactures – ishlab chiqaruvchilar haqida ma’lumotlar bu jadvalda saqalanadi

127.0.0.1 » shop » manufactures							
Обзор Структура SQL Поиск Вставить Экспорт И							
#	Имя	Тип	Сравнение	Атрибуты	Null	По умолчанию	Дополнительно
☐ 1	id	tinyint(4)		UNSIGNED	Нет	Нем	AUTO_INCREMENT
☐ 2	name	varchar(30)	utf8_general_ci		Нет	Нем	

orders – barcha xaridlar saqlanadigan jadval

127.0.0.1 » shop » orders							
Обзор Структура SQL Поиск Вставить Экспорт Импорт							
#	Имя	Тип	Сравнение	Атрибуты	Null	По умолчанию	Дополнительно
☐ 1	id	mediumint(6)		UNSIGNED	Нет	Нем	AUTO_INCREMENT
☐ 2	id_pro	smallint(4)		UNSIGNED	Нет	Нем	
☐ 3	id_cus	smallint(5)		UNSIGNED	Нет	Нем	
☐ 4	date	timestamp			Нет	CURRENT_TIMESTAMP	

products - mahsulotlar haqida ma'lumotlar saqlanadigan jadval

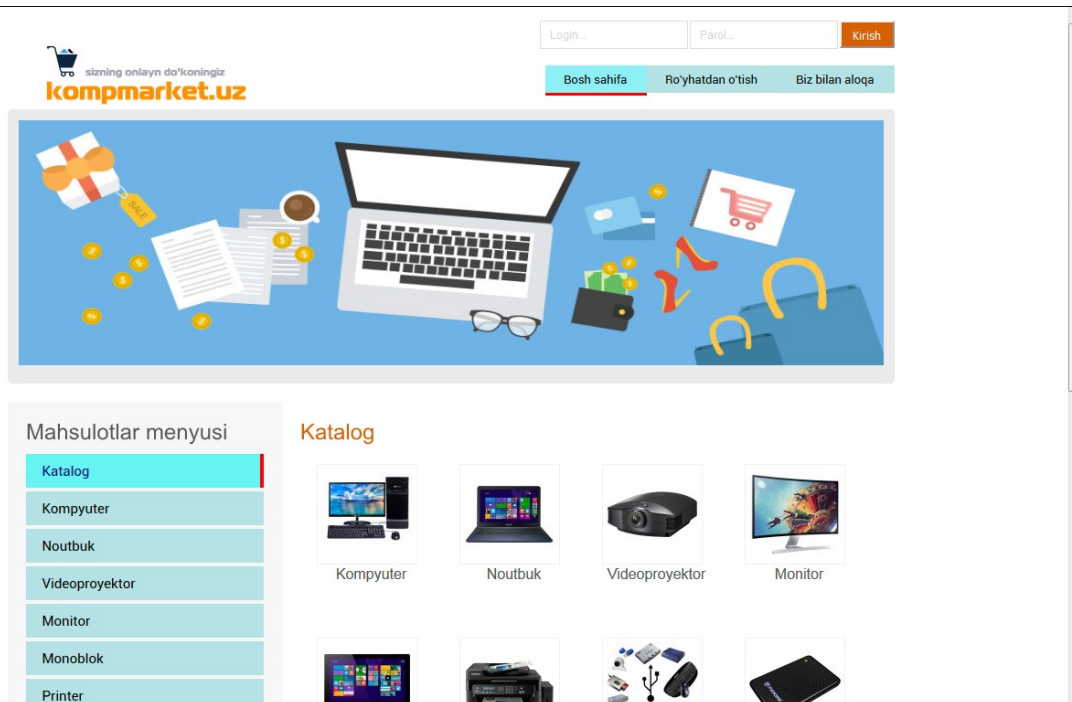
127.0.0.1 » shop » products							
Обзор Структура SQL Поиск Вставить Экспорт Импорт							
#	Имя	Тип	Сравнение	Атрибуты	Null	По умолчанию	Дополнительно
☐ 1	id	smallint(4)		UNSIGNED	Нет	Нем	AUTO_INCREMENT
☐ 2	id_cat	tinyint(2)		UNSIGNED	Нет	Нем	
☐ 3	id_man	tinyint(3)		UNSIGNED	Нет	Нем	
☐ 4	name	varchar(60)	utf8_general_ci		Нет	Нем	
☐ 5	price	int(8)		UNSIGNED	Нет	Нем	
☐ 6	image	mediumblob			Нет	Нем	
☐ 7	properties	varchar(1000)	utf8_general_ci		Нет	Нем	
☐ 8	piece	int(5)			Нет	Нем	

Biz yuqorida yaratilayotgan internet do'kon uchun muhim bo'lgan asosiy jadvallarni yaratish va ularning tarkibini keltirib o'tdik. Natijada **shop** ma'lumotlar bazasidagi barcha jadvallar quyidagicha ko'rinishda bo'ladi.

127.0.0.1 » shop							
Структура SQL Поиск Запрос по шаблону Экспорт Импорт Операции Привилегии							
Таблица	Действие	Строки	Тип	Сравнение	Размер		
☐ category	Обзор Структура Поиск Вставить Очистить Удалить	13	MyISAM	utf8_general_ci	60.4 КБ		
☐ customers	Обзор Структура Поиск Вставить Очистить Удалить	5	MyISAM	utf8_general_ci	3.9 КБ		
☐ manufactures	Обзор Структура Поиск Вставить Очистить Удалить	23	MyISAM	utf8_general_ci	2.4 КБ		
☐ orders	Обзор Структура Поиск Вставить Очистить Удалить	63	MyISAM	utf8_general_ci	2.7 КБ		
☐ products	Обзор Структура Поиск Вставить Очистить Удалить	62	MyISAM	utf8_general_ci	1.2 МБ		
5 таблиц	Всего	166	InnoDB	utf8_general_ci	1.2 МБ		

Internet do'kon interfeysi.

Internet do'kon interfeysi interaktiv usulda tuzilgan bo'lib, CSS, HTML va asosan PHP dan foydalanilgan. Bunda mahsulotlar kompyuter va kompyuter qurilmalarini onlayn sotish amaliy ko'rsatilgan. Foydalanuvchilarni ro'yhatdan o'tkazish tizimi ham mavjud bo'lib, bundan maqsad ular mahsulot harid qilinganda ularga yetkazib berishni ta'minlashdan iborat. Internet magazin bosh sahifasi quyidagicha:

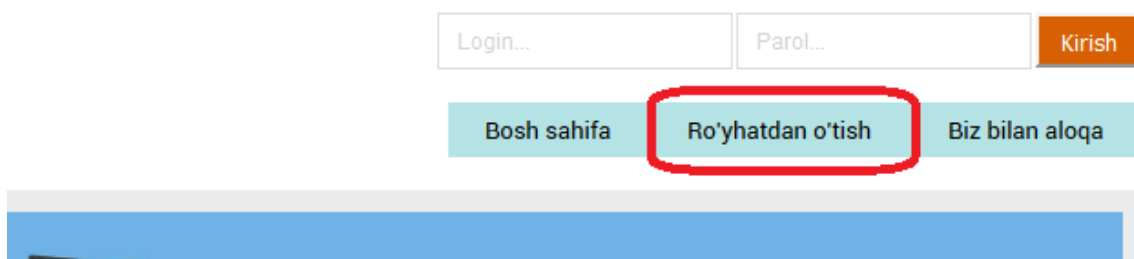
Asosiy kontentdagi **Noutbuk** rasmlı menyı tanlansa shu kategoriyaga tegishli mahsulotlar sahifaga chiqadi.

Agar foydalanuvchi ro'yhatdan o'tmagan va avtorizatsiyadan o'tmagan bo'lsa, u holda *Sotib olish* tugmasiga bossa foydalanuvchiga ro'yhatdan o'tish kerakligi haqida xabar chiqadi.

Ro'yhatdan o'tish uchun esa yuqorida menyudan *Ro'yhatdan o'tish* menyusini tanlashi kerak.

Bu menyu tanlangandan keyin quyidagi ro'yhatdan o'tish formasi paydo bo'ladi.

Bu forma yetarli darajada himoyaga ega, ya'ni xakerlar buzg'unchi skriptlarni formaga kiritish orqali saytga zarar keltirish havfi oldi olingan.

Bu forma orqali foydalanuvchi o'zi haqidagi ma'lumotlarni kiritishi lozim bo'ladi. Formaga hamma qatorlarni to'ldirish majburiydir. Agar foydalanuvchi bitta bo'lsa ham qatorni kiritmasa undan ma'lumot kiritish so'rovi yuboriladi

Ro'yhatdan o'tish formasi

Ismingiz
|

Familyangiz
|

Login
|

Parol
|

Parol ni yana kiriting
|

Telefon raqamingiz
+998C000YZZ

Email
|

Pochta indeks
123456

Yashash manzilingiz
|

Ro'yhatdan o'tish

Ro'yhatdan o'tish formasi

Ismingiz
ism

Familyangiz
familiya

Login
login

Parol
parol

Parol ni yana kiriting
|

Telefon raqamingiz
+998901234567

Email
ism@mail.uz

Pochta indeks
123456

Yashash manzilingiz
Yashash joyi

Ro'yhatdan o'tish

Foydalanuvchi hamma formalarni to'g'ri to'ldirib muvaffaqiyatli ro'yxatdan o'tsa, quyidagi sahifa paydo bo'ladi. Bu sahifada *saytga qaytish* havolasi orqali bosh sahifaga qaytishi mumkin.

[kompmarket.uz/save_user.php](#)

Siz saytdan ro'yhatdan o'tdingiz. Endi siz saytga kirishingiz mumkin [Saytga qaytish](#)

Yangi ro'yhatdan o'tgan foydalanuvchi haqidagi ma'lumotlar ma'lumotlar bazasiga avtomatik tarzda saqlanadi.

13	ism	familiya	login	9a8161a2a8df6cf948f3da1f4c8d1a62	+998901234567	ism@mail.uz	123456	Yashash joyi
09	begzod	toxtaboyev	begzod	db8a5bbaf3f336294587b40e109230d4	+998974746521	begzod@email.com	123456	beruniy

Nihoyat mehmon foydalanuvchi saytdan ro'yhatdan muvaffaqiyatli o'tgan holda, o'zining login-paroliga ega bo'ldi. Bu login parol bilan foydalanuvchi saytga kirishi mumkin bo'ladi va do'kondan mahsulotlarga buyurtma berishi mumkin.

Bosh sahifada joylashgan foydalanuvchi formasiga login parol kiritiladi.

ism	•••••	Kirish
-----	-------	--------

<u>Bosh sahifa</u>	Ro'yhatdan o'tish	Biz bilan aloqa
--------------------	-------------------	-----------------

Login va parol to'g'ri kiritilsa, bosh sahifada muvaffaqiyatli kirganligi haqida foydalanuvchi logini aks etib turadi. Istalgan payt foydalanuvchi saytdan *chiqish* havolasini bosib saytdan chiqishi mumkin.

login | [Chiqish](#)

<u>Bosh sahifa</u>	Xaridlarim
--------------------	------------

Va nihoyat foydalanuvchi *sotib olish* tugmasi orqali uyurtma erishi mumkin. *Sotib olish* tugmasi bosilsa *buyurtma berildi* xabari chiqadi.

Lenovo Ideapad 100-15IBY

Hususiyatlari: Lenovo / 2 GB / Intel N2940 1.83 GHz / 500 GB / 15.6" / Intel HD Graphics / TN+film / 1366x768 / USB 2.0 x1, USB 3.0 x1 / Battery 3cell / Wi-Fi, Bluetooth / DDR3 / HDMI x1 / Web-camera

Narxi: 2 159 085 so'm

Mavjudligi: **Ha**

Sotib olish

Buyurtma berildi

Foydalanuvchi yana boshqa buyurtma berishi mumkin bo'lib, u ham ma'lumotlar bazasida saqlanadi. Foydalanuvchi bu haqida *xaridlarim* menyusiga kirib bilishi mumkin.

login | [Chiqish](#)

Bosh sahifa **Xaridlarim** Biz bilan aloqa

A red circle highlights the 'Xaridlarim' button in the top navigation bar. A red arrow points from this button down to the table below.

Tovar nomi	Bahosi	Xarid qilingan vaqti
Lenovo Ideapad 100-15IBY	2 159 085	2017-02-15 04:00:50
Epson Workforce M200 (Black)	1 758 055	2017-02-15 04:07:05

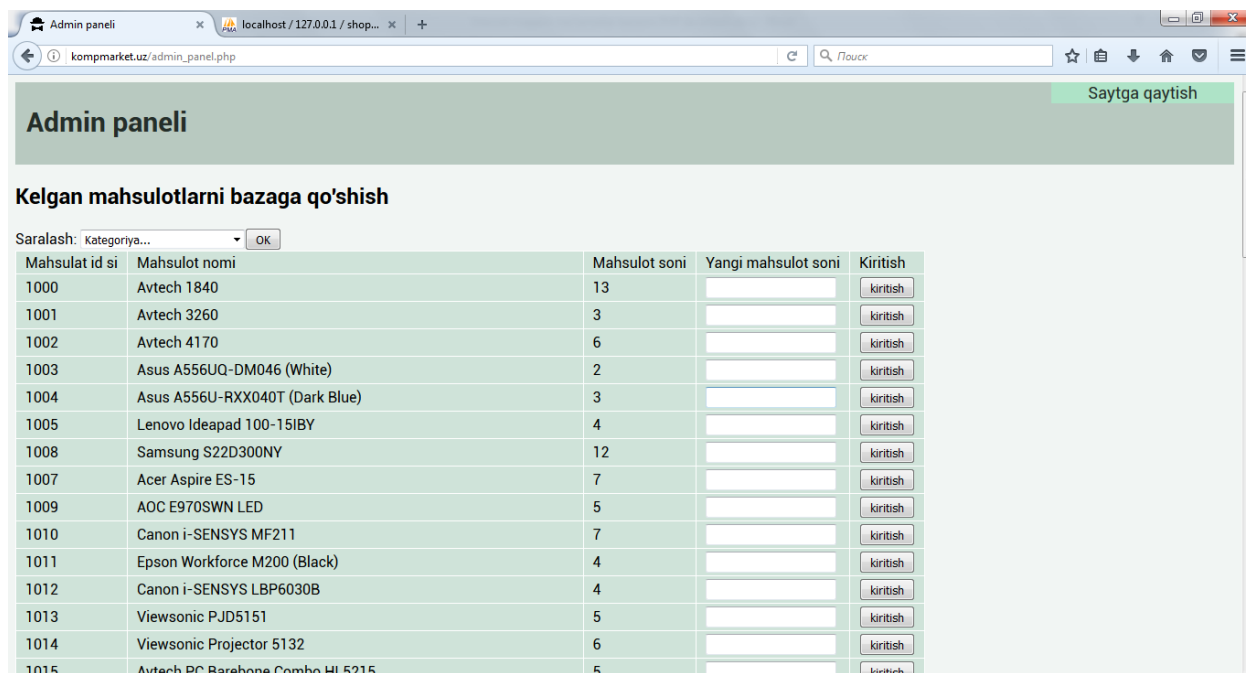
Sayt administrator uchun ham imkoniyatlar yaratilgan bo'lib, faqat administrator foydalanishi mumkin bo'lgan *admin paneli* menyusida orqali administrator paneliga kirishi mumkin bo'lgan panel mavjud.

admin | [Chiqish](#)

 sizning onlayn do'koningiz
kompmarket.uz

Bosh sahifa Xaridlarim **Admin paneli** Biz bilan aloqa

Admin paneli sahifasi quyidagi ko'rinishga ega:

The screenshot shows a web browser window with the address bar displaying "kompmarket.uz/admin_panel.php". The page title is "Admin paneli". A green button labeled "Saytga qaytish" is in the top right corner. Below the title, there is a section titled "Kelgan mahsulotlarni bazaga qo'shish". Under this section, there is a dropdown menu labeled "Sarlash: Kategoriya..." and an "OK" button. The main content is a table with the following columns: "Mahsulot id si", "Mahsulot nomi", "Mahsulot soni", "Yangi mahsulot soni", and "Kiritish". The table contains 15 rows of product data.

Mahsulot id si	Mahsulot nomi	Mahsulot soni	Yangi mahsulot soni	Kiritish
1000	Avtech 1840	13	<input type="text"/>	<input type="button" value="kiritish"/>
1001	Avtech 3260	3	<input type="text"/>	<input type="button" value="kiritish"/>
1002	Avtech 4170	6	<input type="text"/>	<input type="button" value="kiritish"/>
1003	Asus A556UQ-DM046 (White)	2	<input type="text"/>	<input type="button" value="kiritish"/>
1004	Asus A556U-RXX040T (Dark Blue)	3	<input type="text"/>	<input type="button" value="kiritish"/>
1005	Lenovo Ideapad 100-15IBY	4	<input type="text"/>	<input type="button" value="kiritish"/>
1008	Samsung S22D300NY	12	<input type="text"/>	<input type="button" value="kiritish"/>
1007	Acer Aspire ES-15	7	<input type="text"/>	<input type="button" value="kiritish"/>
1009	AOC E970SWN LED	5	<input type="text"/>	<input type="button" value="kiritish"/>
1010	Canon i-SENSYS MF211	7	<input type="text"/>	<input type="button" value="kiritish"/>
1011	Epson Workforce M200 (Black)	4	<input type="text"/>	<input type="button" value="kiritish"/>
1012	Canon i-SENSYS LBP6030B	4	<input type="text"/>	<input type="button" value="kiritish"/>
1013	Viewsonic PJD5151	5	<input type="text"/>	<input type="button" value="kiritish"/>
1014	Viewsonic Projector 5132	6	<input type="text"/>	<input type="button" value="kiritish"/>
1015	Avtech PC Barebone Combo HI 5215	5	<input type="text"/>	<input type="button" value="kiritish"/>

Bu panel orqali qaysi mahsulot qancha qolgani haqida ma'lumot olishi, kerak bo'lsa kelgan mahsulotlarni bazaga qo'shishi mumkin.

IV. XULOSA

Qarab o'tilgan "Internet magazin ma'lumotlar bazasini PHP va MySQL da tuzish" mavzusidagi kurs ish bo'yicha umumiy holda quyidagi xulosalarni keltirish mumkin:

- Onlayn do'kon faoliyatini yuritish uchun Web dasturlash vositalari, minimal talablar, ommalashgan HTML, PHP tillari ahamiyati ochib berildi;
- dinamik veb saytlarni ishlab chiqishda WAMP virtual veb serverlar va ularni o'rnatishi hamda sozlash ishlari amaliy tomondan ko'rsatildi.
- phpMyAdmin vositasi yordamida markaz ma'lumotlar bazasi tashkil etildi va undagi jadvallarni yaratish qadama-qadam amalga oshiriladi hamda barcha tashkil etuvchi jadvallarning maqsad va vazifalari hamda ma'lumot tuzilmalari batafsil yoritildi.
- Onlayn do'kon web-interfeysi interaktiv tarzda taqdim etildi.

Umuman olganda Internet magazin yetarli darajada yoritilgan deb hisoblayman. Dasturiy ta'minot global tarmoqda ishlashi inobatga olinib, CSS, PHP, HTML kabi tillarida modul interfeysi ishlansa, ma'lumotlar bazasi MySQL vositasidan foydalaniladi. Ishlab chiqiladigan internet do'kondan yanada rivojlantirib amaliyotda qo'llasa bo'ladi.

V. Foydalanilgan adabiyotlar

1. Робин Никсон - Создаем динамические веб-сайты с помощью PHP, MySQL, JavaScript, CSS и HTML5, 3-е изд (О Рейли) – 2015
2. Энди Харрис PHP MySQL для начинающих
3. php_glazami_hakera_2-e_izd.
4. Larri Ulman «MySQL rukovodstvo po izucheniyu yazika». «Piter», Moskva 2004g.
5. Ma'ruza matnlari.
6. Qudrat Abdurahimov “PHP” elektron darsligi.

Internet saylar

1. Itportal.uz
2. Ru.wikipedia.org
3. Ziyonet.uz